

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QUVCHILARNING YOZMA
SAVODXONLIGI YOKI O‘QISH SAVODXONLIGINI
RIVOJLANTIRISHDA INTERFAOL USULLAR**

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Samarqand filiali

Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti

3-kurs talabasi

Xusanova Maxliyo Asliddin qizi

Annotatsiya: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini zamonaviy ta‘lim jarayonida samarali o‘qitish va maktabda ularda yozma hamda o‘qish savodxonligini shakllantirish, rivojlantirish bugungi kunda eng dolzarb va muhim masalalardan biri sanaladi. Inson tafakkuri va bilimi hayotining ilk bosqichlaridayoq asoslanadi. Boshlang‘ich ta‘lim bosqichida qatnashayotgan bolalarda o‘qish va yozishga qiziqishni kuchaytirish, bu borada ularning bilimini hamda ko‘nikmalarini yuksaltirish, ongli o‘qish va aniq ifodali yozishni tashkil etish uchun zamonaviy, interfaol usullardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. O‘qish va yozish savodxonligi bolalarning shaxs sifatida yetishib borishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Dastlabki to‘rt yil davomida bolaning yorqin va ravon so‘zlash, izchil o‘qish, to‘g‘ri va chiroyli yozish ko‘nikmasiga ega bo‘lishi uning keyingi taqdirini, hayotga munosabatini, ta‘lim sifatini belgilab beradi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich sinflar, o‘quvchilar, yozma savodxonlik, o‘qish savodxonligi, interfaol usullar, ta‘lim, o‘quv jarayoni, mustaqil fikrlash.

Boshlang‘ich sinfda savodxonlikka o‘rgatish faqat harf va tovushlarni tanishtirish, ular yordamida so‘z tuzishni o‘rgatish bilangina cheklanmaydi. Aslida, bu jarayon bir butun pedagogik faoliyatning, bola psixologiyasi va qiziqishini inobatga olgan holda to‘g‘ri tashkil etilishining yakunidir. O‘qish va yozish savodxonligi bolani mustaqil o‘qishga va fikrlashga tayyorlash, uning dunyoqarashi

va jamoada o'zini tutishi, ongli va faol ishtirokchi sifatida rivojlanishiga zamin hozirlash vazifasini bajaradi. Shu bois, o'qituvchilar bolalarning savodxonlikni rivojlantirishda an'anaviy metodlardan ko'ra, interfaol hamda zamonaviy usullardan samarali foydalanishga intilishi zarur. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida yozma va o'qish savodxonligini shakllantirishda interfaol usullar boshqa usullarga nisbatan bir qator afzalliklarga ega. Avvalo, interfaol usullar bola fikrini mustaqil ifodalashga, yaratuvchanlik va ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Mazkur usullarda bolalar faqat tinglovchi emas, balki bevosita fikr bildiruvchi, qaror qabul qiluvchi, savollarga javob izlovchi, o'z do'stlari bilan faol muhokama qiluvchi ishtirokchi sifatida bo'lishadi [1].

Yozma savodxonlik nazariyasida asosiy e'tibor bolada to'g'ri va chiroyli yozish, so'z va gap qurish, o'z fikrini izchil va aniq ifoda etish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratiladi. O'qish savodxonligi esa bolaning matnini to'g'ri, tugal va ongli o'qishi, o'qiganini tahlil qilib, mazmunni to'g'ri anglash ko'nikmasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu ikki ko'nikma boshq sinflarga, yuqori bosqich ta'limiga ham poydevor bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, xalqaro ta'lim tizimlarida, ilg'or pedagogik tajribalarda boshlang'ich sinfda savodxonlik darslari juda katta e'tibor bilan va turli interfaol, zamonaviy yondashuvlar orqali tashkil etiladi. Boshlang'ich sinfda savodxonlikni interfaol usullarda o'qitishda guruhlarda ish olib borish, aqliy hujum, o'yinli mashg'ulotlar, rolli o'yinlar, savol-javoblar, namunali hikoyalar o'qish va ularning davom ettirilishi, "tasvirlash va tavsiflash", "fikringni izohla", "matndan asosiy g'oyani top" kabi zamonaviy mashq texnologiyalari qo'llaniladi. Misol uchun, savol-javob usuli orqali bolaning matn yoki so'z ustida yuritadigan mulohazalari, savolga javob izlash jarayoni birinchi navbatda yozuv va o'qish ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Aqliy hujum usuli esa guruhda har bir bolani o'z fikrini jarangli va ravon ifoda etish, tengdoshlarning fikriga hissa qo'shish, tahliliy o'qish va yozuvga rag'batlantirishda muhim o'rin tutadi. Har bir dars mavzusi bolalarning yosh xususiyati, psixologik tayyorgarligi, ularning nutq va

tafakkur darajasiga mos ravishda tashkil etilsa, interfaol usullarning samaradorligi oshadi. Shu maqsadda o'qituvchilar darsda zamonaviy multimediya vositalari, interfaol doskalar, audio va video materiallardan foydalanish orqali darslarni yanada qiziqarli va esda qolarli tarzda olib borishlari lozim. Namuna sifatida, matn o'qib eshitishdan so'ng bolalarga eshitganini qisqacha yozib berish, qahramonlarning rasm yoki xarakterini chizish orqali ular yozuv hamda o'qish jarayonining chuqurroq va ongli ravishda o'zlashtirishga sabab bo'ladi [2].

Bola o'qigan va yozgan matn asosida kartochkali mini-o'yinlar tashkil etish, har bir yangi so'z yoki hikoyani rollarga bo'lib, diqqat-e'tiborini kam bo'lgan bolalarni ham faol dars jarayoniga jalb qilish mumkin. Mashg'ulotlar vaqtida bolalarga mustaqil topishmoq va jumboq tuzdirish, matn asosidagi fikrlar ketma-ketligini joy-joyiga qo'yish, u yoki bu so'zlardan yangi gaplar tuzish, harflarni tartiblaydigan mini-loyihalar tashkil etish bolaning nafaqat yozuv, balki tahliliy va ijodiy fikrlash salohiyatini ham oshiradi [3].

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish va yozish savodxonligiga oid bilim, ko'nikmalarini mustahkamlash uchun joriy etilayotgan metodikalarning eng samaralilari qatorida "konseptual xarita", "blits-so'rov", "zanjirli hikoya yaratish", "matndan asosiy tushunchani ajratish", "so'z o'yinlari", "fikir almashish", "grafik diktant", "ijodiy diktant" kabilar turadi. Masalan, grafik diktantda bolalar eshitgan so'z yoki gapni ko'rgazmali tarzda qadamba-qadam yozib boradilar, bu yozuvni o'rganishda ko'maklashadi. So'z o'yinlari orqali esa bolada yangi so'zlarni o'zlashtirishga, ularning semantik ma'nosini chuqur anglashga yordam beruvchi interfaol muhit yaratiladi. "Zanjirli hikoya" usuli esa bir so'zdan iborat boshlovchi jumladan kelib chiqib, har bir o'quvchi navbat bilan hikoya yaratishda qatnashadi, bunda gap tuzish, izchil fikrlash, so'z tanlash va bu fikrlarni yozib borish ko'nikmasi faollashadi.

Maktab darslarida foydalaniladigan o'yin elementlari ham bolalarning ko'proq qiziqishi, o'qishga va yozishga ishtiyoqi ortib borishida muhim o'rin tutadi. Agar

har bir dars voqealari, hikoyalarini jonli ssenariy, rolli o‘yin yoki improvizatsion situatsiyalar orqali tashkil etilsa, o‘quvchilar matn mazmunini chuqur anglaydilar, qahramonlar hayotini tasavvur qilib, o‘z fikrini og‘zaki va yozma ravishda aniq ifodalashga o‘rganadilar. Dars vaqtida turli savol-javoblar, namunaviy gaplarni davom ettirish, yarimta gaplarni to‘ldirish, o‘qituvchi tomonidan berilgan yoki bolalar tomonidan tuzilgan hikoyalarni qisqacha yozib berish, o‘qilgan materiallarni o‘z so‘zlari bilan izohlab yozish, matn asosida kichik ssenariylar to‘qish ham boshlang‘ich sinfdan o‘qish va yozuv savodxonligini yuksaltirishga xizmat qiladi [4].

Boshlang‘ich sinflarda bolalar ongida o‘qish va yozish bo‘yicha ijobiy ko‘nikmani barpo qilish uchun oilada va maktabdan tashqarida ham tarbiyaviy faoliyat muhim ahamiyatga ega. Bola uchun o‘qish, hikoya, ertak tinglash, sevimli kitoblar o‘qish va ularni muhokama qilish, she‘rlarni o‘rganish va yod olish, oilaviy yangiliklar kundaligini yozib borish kabi hayotiy odatlar orqali mustahkamlanadi. Farzand har bir mashg‘ulot vaqtida oilasida uni rag‘batlantirish, kitoblarni sevdirish, o‘zi o‘qigan voqealarni ota-ona bilan muhokama qilishi, oddiy daftar va albomlarga kichik matnlar, rasmiy yozuvlar yozishi natijasida bolada o‘qishga va yozuvga bo‘lgan ishtiyoq kuchayadi. Maktabda esa o‘qituvchining individual yondashuvi, har bir bolani eshitish va faollashtirish, to‘g‘ri maslahat hamda rag‘bat dastaklari muhim ahamiyat kasb etadi. Boshlang‘ich sinflar uchun zamonaviy interfaol darsliklar, multimediya qo‘llanmalar, elektron platformalar orqali bolalarga rangli va qiziqarli darslarni tashkil etish, har bir mavzuni mustahkamlash, ularning bildirish imkoniyatlarini kengaytiradi va savodxonlik ko‘nikmasini rivojlantiradi. Har bir o‘quvchi zamonaviy texnologiyalar yordamida yangi so‘zlarni o‘rganadi, mustaqil hikoyalar, insho va ertaklar yozishga harakat qiladi [5].

Bu vositalar orqali yozuv va o‘qish savodxonligining asosiy qismlari bo‘lgan — harf, so‘z, gap, matn tuzish, ularni to‘g‘ri yozish va aniq o‘qish, o‘qilgan yoki yozilgan matnni sharhlash, hikoya qilish va yodda saqlashni interfaol va ijodiy tarzda o‘rgatish mumkin. Ilg‘or pedagogika tajribalarida savodxonlikni

rivojlantirish uchun nutqiy va yozuviy mashg'ulotlarni guruhlarda ham, alohida individual tarzda tashkil qilish, o'quvchi o'z qobiliyatiga mos va mustaqil ijodiy matnlar yaratishga rag'batlantiriladi. Shuningdek, sinfda va darsdan tashqari turli ijodiy tanlovlar, hikoya yozish musobaqalari va ertaklar to'plamini yaratish, ijtimoiy loyiha va kichik ssenariylar tuzish kabi tadbirlar ham bolalarda o'qish va yozuv ko'nikmasini kuchaytiradi. O'qituvchilarning har bir dars jarayonida bolani savol-javobga tortib, unga boshqalarning fikrini tinglash va o'z so'zini ilmiy, mantiqiy asoslash imkoniyatini berish orqali mustaqil izlanish va yozuv ko'nikmasi rivojlanadi. Dars jarayonida qo'llaniladigan "fikir almashish", ya'ni kichik guruhlarda o'qilgan matnni o'z so'zlari bilan qayta hikoya qilish, ertakni yangi ssenariy bilan davom ettirish va qisqa matnlarni yaratuvchanlik asosida bezashtirish bunaqa faollikni oshiradi.

Matn mazmunini talqin qilish, uni o'qib keyin tahlil, bahs-munozara ham o'quvchilarning sayqallangan, teran va ongli o'qish hamda yaratuvchan yozuv savodxonligini shakllantirish uchun imkon yaratadi. Fikrat almashinuvi, guruhli muhokamalar, rolli o'yinlar, kreativ so'z o'yinlari orqali shakllantiriladigan harakat, og'zaki va yozma savodxonlik bolani mustahkam, orzu va maqsadlariga uyg'un rivojlangan, jamiyat hayotiga tayyor shaxs qilishi mumkin. Barcha interfaol usullar o'quvchilarning qiziqishini uyg'otuvchi, ularda faollik va mustaqillikni kuchaytiruvchi, so'z va fikr doirasini kengaytiruvchi, ularni mustaqil va ijodiy shaxs etib tarbiyalaydigan muhim vosita hisoblanadi.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarida yozuv va o'qish savodxonligini rivojlantirish zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishi sifatida doimiy izlanish, ilg'or metodlarni joriy etish, o'quvchi individual xususiyatlarini inobatga olish va aniqlik, samaradorlik talab etadi. Buning yo'lida eng muhim vosita – interfaol o'qitish usullaridan to'laqonli va ijodiy foydalanish, har bir bolani maktab, oila va jamiyat bilan uyg'unlikda mustaqil va faol ishtirokchi sifatida

tarbiyalashdir. Natijada kelajak avlod yetuk bilimga ega, teran fikrli, yozma va og‘zaki so‘z san‘atini egallagan, o‘z hayotida muvaffaqiyatli bo‘lgan inson bo‘lib yetishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Halilova N., “Boshlang‘ich ta’limda savodxonlikni shakllantirish”, Toshkent, 2021, 46-bet
2. Sattorova Sh.Q., “Yozuv mashg‘ulotlarining tuzilishi va mazmuni”, Toshkent, 2020, 72-bet
3. Xudoyqulova M., “Interfaol ta’lim usullari: nazariya va amaliyot”, Andijon, 2022, 98-bet
4. Yusupova M.S., “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligi”, Toshkent, 2019, 101-bet
5. S.Abdullaev, “Bolalar uchun zamonaviy dars uslublari”, Samarqand, 2021, 55-bet
6. Xoliqova Sh.T., “O‘qitishda samarali interfaol metodlar”, Toshkent, 2020, 75-bet
7. Maqsudova R.M., “O‘quv jarayonida kreativlik”, Namangan, 2022, 113-bet
8. Ergasheva F., “Yozuvchi va o‘qituvchi hamkorligi”, Buxoro, 2018, 60-bet
9. Bobojonova I.K., “Boshlang‘ich sinf savodxonligi”, Farg‘ona, 2019, 88-bet
10. Axmatova M.A., “Savodxonlik darslarining zamonaviy texnologiyalari”, Tashkent, 2023, 99-bet